

*Сергєєва Д. Б.,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті на підставі системного аналізу наукових і правових джерел, а також матеріалів судово-слідчої практики доводиться, що результати негласних слідчих (розшукових) дій повинні використовуватися для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування, у тому числі й ті, які не підлягають розсекреченню та легалізації й не можуть бути приводами і підставами для проведення процесуальних дій й процесуальними доказами, у тому числі й ті із них, які не набули матеріально-фіксованої форми.

Ключові слова: результати негласних слідчих (розшукових) дій, досудове розслідування, докази, організація, тактика, організаційно-тактичне забезпечення.

В статті на основани системного анализа научных и правовых источников, а также материалов судебно-следственной практики обосновывается, что результаты негласных следственных (розыскных) действий должны использоваться для организационно-тактического обеспечения досудебного расследования, в том числе и те, которые не подлежат рассекречиванию и легализации, а также не могут быть приводами и основаниями для проведения процессуальных действий, процессуальными доказательствами, в том числе и те из них, которые не имеют материально-фиксированной формы.

Ключевые слова: результаты негласных следственных (розыскных) действий, досудебное расследование, доказательства, организация, тактика, организационно-тактического обеспечения.

Основне призначання результатів негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД) – отримання доказів у кримінальному провадженні. Водночас, не дивлячись на те, що у світі за допомогою негласних засобів розслідування розкривається понад 85% тяжких та особливо тяжких зло-

чинів й результати більшості негласних засобів досудового розслідування визнаються судами західних країн судовими доказами, аналіз 3-х річної вітчизняної практики застосування НСРД виявив, що лише до 5% їх результатів НСРД визнаються доказами у суді. Не ефективно використовуються результати НСРД й для

організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування.

Зважаючи на те, що використання результатів НСРД для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування має надзвичайно важливе значення, окремі їх аспекти досліджувалися в роботах М. В. Багрія, Б. Г. Бараненка, Р. І. Благутти, О. А. Білічак, В. О. Глушкова, С. О. Гриненка, М. Л. Грібова, О. М. Дроздова, І. М. Козьякова, В. А. Колесника, С. С. Кудінова, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Луцика, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорельського, С. Р. Тагієва, О. Ю. Татарова, Д. М. Цехана, С. С. Чернявського, Р. М. Шехавцова, М. Є. Шумили та ін. Проте низка важливих проблемних питань використання результатів НСРД для організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування залишилися поза увагою фахівців. Саме їх дослідження й буде здійснено у визначених межах обсягу даної статті, що і є її метою.

Насамперед, слід зазначити, що поняття, що термін «організація досудового розслідування» широко вживається криміналістиці поряд з такими термінами як «тактика досудового розслідування» та «технологія досудового розслідування», проте тлумачиться фахівцями по-різному. Невизначеність цього терміну у криміналістичній науці є однією з головних причин, не з'ясування місця організації в структурі науки криміналістики, тобто залишається невизначеним у змісті якого розділу повинні розкриватися організаційні засади діяльності (у криміналістичній тактиці чи методиці, або ж утворювати самостійний розділ криміналістики), що негативно впливає на теоретичні дослідження та практичну діяльність у сфері розслідування злочинів.

Слід зазначити, що у теорії та практиці людської діяльності поняття «організація» трактується досить широко: як дія із значенням організувати, організовувати і зорганізуватися; як об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і т. ін.; сукупність людей, груп, об'єднаних для досягнення якої-небудь мети, вирі-

шення якого-небудь завдання на основі принципів поділу праці, поділу обов'язків та ієрархічної структури, громадське об'єднання, державна установа; як складова частина управління, суть якої полягає в координації дій окремих елементів системи, досягненні взаємної відповідності функціонування її частин; особливості будови, устрій чого-небудь, структура; як фізичні й психічні особливості окремої особи; як комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи [1, с. 679]. Радянський енциклопедичний словник визначає термін «організація» як процес або сукупність дій, що призводять до утворення або удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [2, с. 935]. Таке широке трактування даного терміну можна пояснити, виходячи з його етимологічного значення. «Організація» є похідним від «орган» – частина організму, що має визначену будову і спеціальне призначення; засіб, знаряддя; періодичне видання [3, с. 678].

Поняття «організація» тісно пов'язане із суспільним життям – створенням та функціонуванням певних сукупностей людей (їх груп). У розумінні об'єктивного явища, властивого всім керованим соціальним об'єктам, поняття «організація» використовується разом з поняттям «управління», розуміється як його складова частина, функція [1, с. 1300; 4, с. 97]. У свою чергу, термін «управління» розуміється як діяльність органів влади; сукупність приборів, пристосувань, пристроїв, за допомогою яких управляється хід машини, механізму; великий підрозділ якої-небудь установи, велика адміністративна установа [3, с. 726].

Узагальнюючи вищезазначене, можна дійти висновку про доцільність розгляду терміну «організація» відносно певного виду людської діяльності у трьох аспектах: власне організації (організація у статистиці), діяльності з упорядкування організації (організація організації), діяльності з упорядкування процесу управління діяльністю організації (організація управління організацією).

Організація у статичній являє собою стан (властивості) певної системи управління (стан об'єкту та суб'єкту управління), що виявляється у рівні впорядкованості цієї системи, характеризує її організаційну структуру, відображує мету створення цієї системи, місце та роль кожного з її елементів, їх функції, повноваження, відповідальність, а також підстави, умови і напрями взаємодії тощо. У цьому випадку організацію можна розглядати як усталений взаємозв'язок елементів систем, частин цілого, їхню внутрішню впорядкованість, узгодженість відповідно до структури системи цілого [5, с. 43]. Саме у такому аспекті визначав термін «організація» В.П. Боголепов, розглядаючи організацію як взаєморозташування та взаємозв'язки елементів деякого комплексу (предметна та структурна частини організації), їх дії та взаємодії (функціональна частина), обумовлені єдністю мети чи функцій, що ними виконуються і визначеними обставинами місця та часу [6, с. 46–60].

У криміналістиці організацію як певну систему пропонує розглядати Л.А. Соя-Серко. Він відносить до організації слідства структуру слідчого апарата, підслідність, нагляд за слідством, права та обов'язки слідчих та інших осіб, що беруть участь у розслідуванні, матеріальне забезпечення роботи слідчих, організацію їх праці [7, с. 8]. Як бачимо, науковець не розкриває такі характеристики зазначеної системи, як її елементи, структуру, взаємозв'язки між елементами системи та їх характер та інші. Водночас, зазначену організацію, відповідно до теорії управління, можна визначити як організацію управління у слідчій діяльності. На наш погляд, розглянуті вище аспекти розуміння організації у статичній та як діяльності з упорядкування (налагодження) системи управління лежать за межами предмета науки криміналістики та є сферою дослідження наук управлінського циклу.

Третій аспект розуміння організації як діяльності з упорядкування процесу управління (його окремих стадій) полягає у забезпеченні оптимальних умов для

прийняття та реалізації управлінських рішень у діяльності певної організації. Саме у такому контексті використовується термін «організація» у криміналістиці.

На підставі результатів системного аналізу висвітлених точок зору з цього питання, можна дійти висновку, що у теорії криміналістики під організацією розуміють: визначення кола слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [8, с. 42–43; 9, с. 3], їх послідовності [8, с. 42–43; 10, с. 34] чи поєднання [10, с. 34]; визначення форм і методів участі громадськості в розслідуванні [8, с. 42–43; 10, с. 34]; планування розслідування [10, с. 34; 11, с. 21], планування і організацію слідчих дій [11, с. 21], планування використання сил та засобів [12, с. 273]; взаємодію слідчого з оперативними працівниками міліції [11, с. 21; 13, с. 31]; забезпечення можливості відшкодування збитків [8, с. 42–43; 13, с. 31]; форми і методи використання допомоги громадськості при розслідуванні [13, с. 31]; специфіку вирішення розумових завдань, використання НТЗ, економію процесуальних засобів [10, с. 34]; раціональний вибір, розстановку і прикладання сил, знарядь і засобів, які має в своєму розпорядженні слідчий [14, с. 59]; створення і використання оптимальних умов для досягнень цілей судочинства [14, с. 59] або умов для якісного провадження слідчих та інших дій [12, с. 273]; розумову діяльність слідчого, направлену на побудову уявної моделі всього акту розслідування, матеріальним вираженням якої є письмовий план у справі [15, с. 440] тощо. Також до змісту організації розслідування включаються елементи організації робочого дня слідчого [16, с. 297; 11, с. 21], матеріально-технічного забезпечення [10, с. 23] тощо. Так, наприклад, І.Ф. Крилов фактично звузив організацію розслідування до правил наукової організації праці слідчого [16, с. 297].

На наш погляд, більшість науковців, не даючи визначення поняття організації, розкривають її зміст через перерахування її елементів. До того ж, часто

у визначення поняття організації включаються як елементи, що стосуються розслідування в цілому, так і окремих засобів розслідування – процесуальних дій. Разом з тим, проведене дослідження дозволило виокремити науковий підхід, якого дотримуються Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, О.М. Ларін, І.П. Можаяєва, В.В. Степанов, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші науковці, що організація є забезпеченням. На наш погляд, він є найбільш обґрунтованим, оскільки найточніше відображає етимологічну сутність «організації» як діяльності з упорядкування процесу управління (його окремих стадій), що полягає у забезпеченні оптимальних умов для прийняття та реалізації управлінських рішень у діяльності певної організації.

Виходячи з того, що будь-яка організаційна діяльність є забезпеченням досягнення певних цілей, необхідно звернутися до етимології слова «забезпечення», відповідно до якого, «забезпечення» має значення дії зі значенням «забезпечувати» – постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось [17].

Через призму нашого дослідження, найбільший інтерес становить визначення «забезпечення» як створення надійних умов для здійснення чого-небудь. Отже семантичний аналіз понять, пов'язаних з терміном «організація» дозволяє побудувати наступну конструкцію «організація – забезпечення – створення надійних умов».

На нашу думку, дотепер актуальними залишаються пропозиції Р.С. Белкіна чітко розрізняти рівні організації як діяльності і виокремлювати рівень поняття організації розслідування в цілому, тобто рівень криміналістичної методики та тактичний рівень організації розслідування, тобто організацію проведення окремої слідчої (розшукової) дії або організаційно-технічного заходу в рамках конкретного акту розслідування.

Виходячи з цього, питання організаційного характеру повинні посідати відповідне місце у криміналістичній тактиці, якщо мова йде про організацію застосування тактичного прийому, тактичної комбінації або тактичної операції під час провадження слідчої (розшукової) дії або організацію слідчої (розшукової) дії, якщо тактичний аспект під час її провадження відсутній [18].

Разом з тим, слід зауважити, що організація не є самостійною (автономною) діяльністю, вона є допоміжною щодо діяльності тактичної, здійснюється з метою забезпечення оптимальних умов для її проведення.

Таким чином, необхідно чітко розмежовувати тактичні прийоми, які по праву називають центральним елементом криміналістичної тактики, та організаційні заходи, які здійснюються як допоміжна, забезпечувальна діяльність та не допускати їх підміни один одним як у наукових пошуках так і в практичній діяльності із розкриття та розслідування злочинів. Разом з тим, у низці наукових робіт, у тому числі й дисертаційного характеру, спостерігаємо негативні тенденції підміни наукових рекомендацій тактичного характеру суто процесуальними положеннями й організаційними рекомендаціями [19, с. 143–160].

Отже, під організацією слідчої (розшукової) дії, на наш погляд, необхідно розуміти забезпечення оптимальних умов для її найбільш ефективного проведення відповідно вимог кримінального процесуального закону. Криміналістична методика або методика розслідування окремих видів злочинів як сукупність криміналістичних рекомендацій щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування також, на наш погляд, не може бути представлена без рекомендацій організаційного характеру. Структурними елементами окремої методики розслідування, що мають організаційний характер, є особливості планування розслідування, взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими правоохоронними

органами, особливості використання допомоги громадськості та інші.

Найбільш вдалим нам уявляється визначення «організації» на методичному рівні, тобто організації розслідування як комплексу заходів із забезпечення оптимальних умов для використання найбільш ефективних в конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики з метою повного та неупередженого розслідування при мінімальних витратах часу, сил та засобів.

Пропонуємо організацією визначати як комплекс заходів із забезпечення оптимальних умов для використання найбільш ефективних в конкретній слідчій ситуації рекомендацій криміналістичної методики (тактики) з метою повного та неупередженого розслідування (або ефективного проведення, якщо мова йде про слідчу (розшукову) дію, тактичну операцію тощо) при мінімальних витратах часу, сил та засобів відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

При цьому в криміналістичній тактиці організаційний аспект є невід'ємним. Лише сукупність взаємообумовлених тактичних прийомів і організаційних заходів складає зміст провадження слідчої (розшукової) дії. Виходячи з цього, зміст її провадження можна розглядати як сукупність організаційних заходів й тактичних прийомів, що є взаємообумовленими, оскільки проведення конкретного організаційного заходу обумовлюється складністю слідчої дії, ситуацією, що склалася на момент її проведення, а також обраною тактикою слідчого і виявляється в необхідності проведення заходів для забезпечення оптимальних умов для її доцільного і найбільш ефективного проведення (наприклад, складання і коректування плану проведення слідчої дії; заходи для забезпечення в ході проведення допиту можливості пред'явлення речових доказів тощо). У свою чергу, вибір тактичних прийомів проведення слідчої (розшукової) дії знаходиться у прямій залежності від можливості проведення організаційних заходів із їх реалізації (відсутність

достатньої кількості науково-технічних засобів пошуку позбавляє слідчого можливості провести групові (одночасні) обшуки; неможливість організації присутності обшукуваного позбавляє слідчого можливості застосовувати тактичні прийоми, спрямовані на отримання пошукової інформації від обшукуваного).

Разом з тим, слід зауважити, що організація не є самостійною (автономною) діяльністю, вона є допоміжною щодо діяльності тактичної, здійснюється з метою забезпечення оптимальних умов для її проведення. Таким чином, необхідно чітко розмежовувати тактичні прийоми, які обґрунтовано називають центральним елементом криміналістичної тактики, та організаційні заходи, які здійснюються як допоміжна, забезпечувальна діяльність та не допускати їх підміни один одним як у наукових пошуках так і в практичній діяльності із розкриття та розслідування злочинів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо що правильне визначення понять «організація» і «тактика» та їх співвідношення у теорії криміналістики, й правильне розуміння цих категорій та їх співвідношення слідчими, прокурорами та оперативними працівниками сприятиме підвищенню ефективності як наукової, так і практичної діяльності у сфері досудового розслідування злочинів, прокурорського нагляду за її законністю. У теорії криміналістики потребує наукової розробки й проблема співвідношення понять організації та криміналістичної методики, що є предметом окремого наукового дослідження [20, с. 216–220].

Зважаючи на те, що до основних засобів криміналістичної тактики відноситься тактичний прийом, проблема визначення цього поняття також є важливою у теорії криміналістики. Не вдаючись до докладного її аналізу, зазначимо лише, що щодо визначення поняття «тактичного прийому» як основного засобу криміналістичної тактики у наукових джерелах існують два основні напрямки у розумінні. Деякі автори розглядають тактичний прийом

як своєрідну наукову рекомендацію, застосування якої залежить від слідчого, від його оцінки обстановки, що склалася [21, с. 33]. Із такою позицією, на наш погляд, повною мірою погодитися не можна, про що було слушно зазначено у науковій літературі [22, с. 30].

Інші автори визначають тактичний прийом як найбільш раціональний та ефективний спосіб дії або найбільш доцільну в даних умовах дію або лінію поведінки особи, яка здійснює процесуальну дію [23, с. 309–310]; як обраний слідчим з урахуванням відповідних криміналістичних рекомендацій відповідно до слідчої ситуації, яка склалася, найкращий спосіб поведінки під час слідчих дій і тактичних комбінацій, що забезпечує успішне вирішення завдань розслідування [23, с. 190]. На наш погляд, під тактичним прийомом слід розуміти саме спосіб дії, оскільки в етимологічному значенні «прийом» тлумачиться як спосіб виконання або здійснення чого-небудь [15, с. 136]. Сукупність тактичних прийомів, найбільш корисних (дієвих) для тієї або іншої слідчої (розшукової) дії, утворює тактику конкретної слідчої (розшукової) дії.

Характерними особливостями тактичних прийомів, що застосовуються при провадженні слідчих (розшукових) дій та обумовлюються використаними матеріалами НСРД, по-перше, є те, що, їх застосування направлене на уведення у процес доказування інформації, отриманої негласними засобами. По-друге, тактичні прийоми, засновані на негласній інформації, повинні бути узгоджені з оперативним працівником або іншим суб'єктом проведення НСРД. Інакше дії слідчого можуть призвести до небажаних наслідків, наприклад, до розшифрування негласного співробітника. Так, наприклад, в ході розслідування кримінального провадження за обвинуваченням гр. К. У вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, зі змісту результатів аудіоконтролю гр-на К., проведеного за участі негласного співробітника І. встановлене точне місце збері-

гання (приховання) гр-ном К. ножа – знаряддя вчинення вбивства, у альтанці, що знаходиться на його присадибній ділянці. Гриф таємності з протоколу аудіоконтролю не знятий у зв'язку з недоцільністю розшифрування негласного співробітника, що приймав участь в НСРД, протокол зберігається у номенклатурній справі Ужгородського МВ УМВС України в Закарпатській обл. З цієї метою, як видно з результатів аналізу протоколу обшуку від 12.03.2013 р., а також з результатів опитування слідчого СВ Ужгородського МВ УМВС України в Закарпатській обл. було прийняте рішення проводити обшук житла й присадибної ділянки гр-на К. суцільним методом з використанням мега-лошукача [24].

Необхідно також зазначити, що окрім загальних принципів застосування тактичних прийомів у кримінальному судочинстві, якими є законність, науковість, етичність, планомірність, ефективність, взаємодія, економічність та вибірковість, до тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій, заснованих на використанні результатів НСРД, висувається ряд додаткових вимог, до яких можна віднести: 1) конспіративність, тобто використання тактичних прийомів, що не призводять до розголошення негласних відомостей; 2) безпечність для осіб, які причетні до отримання негласної інформації; 3) забезпечення узгодженості при використанні гласних і негласних даних; 4) урахування ступеня секретності даних про сили, засоби і методи роботи оперативних підрозділів й можливих наслідків їх розшифровки; 5) поетапність, тобто використання тактичних прийомів, які забезпечують послідовне розкриття негласних відомостей в залежності від необхідності.

Вибір найбільш ефективних тактичних прийомів, що можуть бути застосовані при проведенні тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії, у тому числі із використанням результатів НСРД, як правило, обумовлений тією ситуацією, що складається на момент їх реалізації.

У сучасній криміналістичній теорії розглядаються різні види слідчих ситуацій та пропонуються їх характеристики [25, с. 90; 26, с. 196–197]. Зокрема, виділяють пошукові, розшукові, організаційні, за ступенем інтересів і мети слідчого та інших учасників процесу – конфліктні та безконфліктні, за ступенем їх вирішення – прості і складні, за послідовністю формування – початкові, проміжні, кінцеві, типові та специфічні.

Слідчу ситуацію використання результатів НСРД для проведення гласних слідчих (розшукових) дій у тактичному аспекті можна розглядати як систему взаємопов'язаних умов, що впливають на створення та реалізацію типізованих груп тактичних прийомів використання результатів НСРД. До таких умов слід віднести: об'єкти тактичного впливу, вид та обсяг матеріалів НСРД, що використовуються слідчим, вид слідчої (розшукової) дії, в процесі провадження якої слідчий використовує матеріали, отримані негласно, тощо.

Водночас, якщо розглядати дану ситуацію з точки зору діяльності слідчого, її можна визначити як сукупність відомостей про обставини майбутнього провадження слідчої (розшукової) дії, про характер результатів НСРД, відносини учасників досудового розслідування між собою, їх ставлення до слідчої (розшукової) дії, проведення якої планується. З урахуванням обсягу та характеру наявних відомостей, тобто ситуації, яка склалася, слідчий вживає необхідних підготовчих заходів щодо досягнення проміжної та кінцевої мети тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії.

Виходячи із вищевикладеного, тактичні прийоми, на нашу думку, можна поділити на дві групи. До першої групи віднесемо ті, що можуть бути застосовані у будь-якій слідчій ситуації використання результатів НСРД при проведенні слідчої (розшукової) дії. Їх застосування повинно відповідати принципу конспіративності, тобто нерозголошення негласних відомостей без крайньої на те потреби,

забезпеченню безпеки осіб, які причетні до отримання негласних даних, що використовуються слідчим тощо.

До другої групи віднесемо тактичні прийоми, засновані на використанні результатів НСРД, що застосовуються лише при підготовці та проведенні конкретної слідчої (розшукової) дії в залежності від слідчої ситуації, що склалася на певний момент розслідування. Так, наприклад, при проведенні обшуку результати НСРД можуть бути використані для встановлення точного місця знаходження розшукуваних предметів, слідів, інших об'єктів, що будуть підлягати відшукуванню. У конфліктній слідчій ситуації, тактичні прийоми обшуку, які сформовано на основі змісту результатів НСРД, застосовуються з метою психологічного впливу на злочинця, у випадках коли обшук проводиться за його присутності. При цьому, успіх обшуку багато в чому визначається наявністю у слідчого інформації не тільки про те, що і кого необхідно виявити, але й де конкретно шукати.

При проведенні допиту у ситуації, коли особа дає неправдиві показання, що вважається конфліктною, використання результатів НСРД направлене на зміну позиції, яку зайняв допитуваний. При проведенні даної слідчої (розшукової) дії, тактичні прийоми, обумовлені результатами НСРД, відіграють роль прийомів психологічного впливу (демонстрація можливостей розслідування; перебільшення слідчим ступеня його поінформованості та ін.) Тобто тактичний вплив, що відповідає прийнятому тактичному рішення, як правомірний вплив на той чи інший об'єкт, здійснюється за допомогою тактичних прийомів, проведених у рамках окремих слідчих (розшукових) дій як засобів отримання й перевірки доказів. Так, у кримінальному провадженні в ході провадження НСРД, передбаченої ст. 272 КПК України за участю негласного співробітника І. встановлено, що один із членів організованої злочинної групи, що вчинювала серію вбивств з корисливих мотивів

та розбоїв у м. Черкаси, неповнолітній Б., знаходиться у такому психологічному стані, що ймовірно надасть можливість слідчому отримати правдиві показання щодо злочинної діяльності групи. Гриф таємності з протоколу виконання спеціального завдання не знято, протокол до матеріалів кримінального провадження не долучався.

Разом з тим, неповнолітній Б. протягом доби був запрошений для проведення допиту в якості свідка (сім'я неповнолітнього Б. проживає в одному будинку з одним із потерпілих, а сам неповнолітній Б. знаходиться у дружніх стосунках з дітьми потерпілого). В ході допиту слідчий застосував тактичні прийоми «створення враження про повну поінформованість слідчого щодо обставин вчинення злочину», пред'явив фотографії з місця події, на яких зображено труп потерпілого, після чого неповнолітній Б. розплакався та щиро і щиро покався у вчиненому, надав правдиві показання [27].

Також результати НСРД надають слідчому можливість визначити найбільш доцільний час та місце проведення слідчої (розшукової) дії, використовувати фактор раптовості; зорієнтуватися в імовірній поведінці учасників слідчої (розшукової) дії, передбачити адекватні відповідні заходи, звести до мінімуму ступінь тактичного ризику; вибрати найбільш оптимальні тактичні прийоми, передбачити методи та засоби їх реалізації; з'ясувати ступінь поінформованості протидіючих слідству осіб про плани та наміри слідчого, про наявні у провадженні докази, свідків тощо; урахувати можливу протидію розслідуванню з боку третіх осіб, способи та форми її прояву; визначити в організованій групі осіб, які найшвидше підуть на контакт зі слідчим тощо. Інформація такого характеру може міститись у результатах більшості НСРД, а також у матеріалах оперативної установки.

З організаційно-тактичною метою може бути використана інформація, отримана внаслідок конфіденційного співробітництва, навіть якщо особи, які

перебувають у конфіденційних відносинах співробітництва не допитувалися у кримінальному провадженні в якості свідка. Використання такої інформації також повинно сприяти створенню умов для забезпечення ефективності та результативності слідчих (розшукових) дій. Наприклад, така інформація може містити дані про особисті звички особи, характер, відношення до сім'ї, чи вживає алкоголь або наркотичні засоби, ступінь поінформованості майбутнього допитуваного щодо обставин злочину, способи можливого встановлення психологічного контакту з допитуваним, визначення осіб, які користуються авторитетом у майбутнього допитуваного та інше.

Вчасно отримані результати НСРД в певних слідчих ситуаціях надають підстави слідчому відкласти проведення певних слідчих (розшукових) дій, змінити їх черговість проведення з метою подолання протидії розслідуванню злочину, що може мати вирішальне значення для прийняття законного й обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні.

Так, у кримінальному провадженні за результатами зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, відповідно до яких отримано інформацію про місце зберігання майна, викраденого у потерпілого, яким, відповідно до результатів НСРД, було горіще приватного будинку рідної сестри підозрюваного К., було прийнято рішення про недоцільність проведення обшуку в підозрюваного К., хоча слідчий на момент отримання зазначених результатів вже мав ухвалу слідчого судді про дозвіл на його проведення. Зі змісту інформації, знятої з каналів зв'язку підозрюваного К., слідчий отримав інформацію про непричетність сестри підозрюваного до його злочинної діяльності, зокрема, про те, що речі потерпілого підозрюваний К. заховав в неї без її відома й дозволу [28].

На підставі інформації, що отримана в ході НСРД можуть ухвалюватися також проміжні тактичні рішення, наприклад, рішення про проведення особистого об-

шуку особи, яка зайшла у приміщення, в якому проводиться обшук та інші.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що використання результатів НСРД при виборі тактичних прийомів проведення певної слідчої (розшукової) дії у конкретній слідчій ситуації є одним із засобів підвищення ефективності досудового слідства й у цілому виконання завдань кримінального судочинства. У цьому контексті потребують подальших наукових досліджень особливості використання результатів НСРД при застосуванні певних тактичних прийомів у різних слідчих ситуаціях, що складаються в ході досудового розслідування, у тому числі й в залежності від конкретної категорії кримінальних проваджень, що є предметом окремих наукових пошуків.

Результати НСРД можуть використовуватися для організаційно-тактичного забезпечення провадження процесуальних дій – засобів доказування, у тому числі й ті, які не підлягають розсекреченню та не можуть бути приводами і підставами для проведення процесуальних

дій та доказами, а також ті результати НСРД, що не набули матеріально-фіксованої форми.

Використання результатів НСРД сприяє створенню умов для забезпечення ефективності та результативності процесуальних дій, а саме: визначенню найбільш доцільного часу та місця проведення відповідної процесуальної дії; вибору найбільш оптимальних тактичних прийомів та передбаченню методів, засобів та форм їх реалізації; використанню фактору раптовості; мінімізації ступеню тактичного ризику; моделюванню поведінки учасників процесуальної дії; визначенню в організованій групі осіб, схильних до контакту зі слідчим; з'ясуванню ступеню поінформованості осіб, які протидіють слідству, про плани та наміри слідчого, про наявні у слідства докази, про джерела інформації; застосуванню адекватних протидії злочинців процесуальних, тактичних та організаційних заходів; урахуванню можливої протидії розслідуванню з боку третіх осіб, способи та форми її прояву тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М., 1980. – 1223 с.
3. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка: 57 000 слов / С. И. Ожегов / Под ред. чл. корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 17-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1985. – 797 с.
4. *Плішкін В. М.* Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / В. М. Плішкін; за ред. Ю. Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с.
5. Українська радянська енциклопедія: в 12 т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1982. – Т. 8. – 527 с.
6. *Боголепов В. П.* О состоянии и задачах развития общей теории организации / В. П. Боголепов // Организация управления. – М.: Наука, 1968. – С. 46–60.
7. *Михайлов А. И.* Научная организация труда следователя / А. И. Михайлов, Л. А. Соя-Серко, А. Б. Соловьев. – М.: Юрид. лит., 1974. – 168 с.
8. *Мирский Д. Я.* Некоторые вопросы методики расследования отдельных видов преступлений / Д. Я. Мирский // Принципы неотвратимости наказания и задачи советской криминалистики. – Свердловск, 1972. – С. 42–43.
9. Организация работы следователя. Методическое пособие / Л. М. Карнеева, В. И. Ключанский. – М.: Госюриздат, 1961. – 127 с.
10. *Коновалова В. Е.* Психология в расследовании преступлений / В. Е. Коновалова. – Харьков, 1978. – 144 с.
11. *Кавалиерис А. К.* Научная организация предварительного следствия / А. К. Кавалиерис // Криминалистический сборник. – Рига, 1970. – С. 21–28.
12. Криминалистика: учеб. пособие / А. В. Дулов, Г. И. Грамович, А. В. Лапин и др.; Под. ред. А. В. Дулова. – Мн.: НКФ «Экоперспектива», 1996. – 415 с.
13. *Шаламов М. П.* Некоторые проблемы советской криминалистики / М. П. Шаламов. – М., 1965. – 182 с.

14. *Ларин А. М.* Расследование по уголовному делу. Планирование и организация. / А. М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – 224 с.
15. *Белкин Р. С.* Курс криминалистики в 3 т. / Р. С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – Т. 3. – 480 с.
16. Криминалістика: Учебник / под ред. И. Ф. Крылова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 591 с.
17. Словник української мови: в 11 томах. – 1972. – Том 3: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
18. *Погорецький М. А.* Криміналістична тактика: щодо визначення поняття / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 1(5): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf>.
19. *Сакаль А. П.* Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організаціями злочинними угрупованнями: дис. ...канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А. П. Сакаль. – К.: НАВС, 2014. – 260 с.
20. *Сергєєва Д. Б.* Співвідношення організації розслідування злочину та криміналістичної методики / Д. Б. Сергєєва // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – № 1000. – С. 216–220.
21. *Васильев А. Н.* Следственная тактика / А. Н. Васильев. – М., Юрид. лит., 1976. – 200 с.
22. *Шепитько В. Ю.* Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія / В. Ю. Шепитько. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 432 с.
23. *Белкин Р. С.* Курс советской криминалистики / Р. С. Белкин. – М., 1977. – Т. 1. – 408.
24. Кримінальне провадження № 731/2949/14. – Архів Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської обл.
25. *Гавло В. К.* О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц / В. К. Гавло // Вопросы криминалистической методологии, тактики, методики расследования. – М., 1973. – С. 90–94.
26. *Бахин В. П.* Следственная ситуация и тактическое решение / В. П. Бахин // Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР, обучающихся на базе среднего юридического образования): Учебник / НИ и РИО КВШ МВД СССР. – Киев, 1987. – С. 195–204.
27. Кримінальне провадження № 751/6979/14. – Архів Новозаводського районного суду м. Чернігова.
28. Кримінальне провадження № 363/47/15-к. – Архів Вишгородського районного суду Київської обл.

Sergeeva D. Using of covert investigators (investigative) actions for organizational and tactical support of pre-trial investigation.

The article is based on a systematic analysis of scientific and legal sources and materials forensic practice, focuses on the fact that more than 85% of serious and very serious crimes are revealed because of using secret means of the pre-trial investigation and the results recognized by the courts as judicial evidences in the most western countries. Analysis of three-year national practice of covert investigative (detective) actions in the criminal process of Ukraine found that only 5% of the results are recognized as evidences in Court.

The results of covert investigative (detective) actions should be used for organizational and tactical software pre-trial investigations, including those not subject to declassify and legalization and can not be excuses and reasons for legal proceedings and procedural arguments and those of them are not yet fixed material form.

Substantiated that the using results of covert investigative (search) actions helps create conditions to ensure the effectiveness and efficiency of proceedings, namely the definition of the most appropriate time and place of the relevant proceedings; choosing the most appropriate tactics and foresight methods, means and forms of their implementation; use the surprise factor; tactical minimize the degree of risks; modeling the behavior of proceedings; definition in an organized group of persons exposed to contact with the investigator; determine the degree of awareness of people who oppose the investigation, plans and intentions of the investigator in the investigation of the available evidence on the sources of information; prompt counter criminal procedural, tactical and organizational measures; taking into account possible counteraction to investigation by a third persons, the methods and forms of its manifestation and so on.

Keywords: *results of covert investigative (detective) actions, pre-trial investigation, the evidence, the organization, tactics, organizational and tactical support.*

Стаття надійшла до редакції журналу 15.12.2015 р.